

مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز
دوره سیزدهم، شماره های اول و دوم، پائیز ۱۳۷۶
و بهار ۱۳۷۷ (پیاپی ۲۵ و ۲۶)

هنجاریابی مقیاس راتر به منظور بررسی مشکلات رفتاری و عاطفی
دانش آموزان دختر و پسر مدارس ابتدائی شیراز

فریده یوسفی

دانشگاه شیراز

خلاصه

اهداف اصلی مطالعه حاضر عبارتند از (۱) تهیه مقیاسی هنجار شده برای سنجش مشکلات رفتاری و عاطفی دانش آموزان ایرانی در مدارس ابتدائی، (۲) بررسی تفاوت‌های دختران و پسران دانش آموز در ناهنجاریهای رفتاری و عاطفی، (۳) تهیه هنجارهای رفتاری و عاطفی برای فرهنگ ایرانی، (۴) بررسی ساخت اصلی مقیاس مورد نظر از طریق روش آماری تحلیل عوامل و بررسی تفاوت‌های دختران و پسران در این عوامل، و (۵) مقایسه یافته های مطالعه حاضر با یافته های حاصل از تحقیقات انجام گرفته در فرهنگهای دیگر. به منظور دستیابی به اهداف فوق، از پرسشنامه تجدید نظر شده ۳۰ سؤالی راتر برای سنجش مشکلات رفتاری و عاطفی دانش آموزان استفاده گردید و از معلمان کلاسها خواسته شد که پرسشنامه مذکور را برای ۱۶۰۰ دختر و پسر ۶ تا ۱۱ ساله کلاسهای اول تا پنجم مدارس ابتدایی شیراز که به صورت کاملاً تصادفی انتخاب شده بودند تکمیل نمایند. برای سنجش پایایی پرسشنامه از روش باز آزمایی

استفاده گردید و بعد از گذشت ۲ ماه از معلمان خواسته شد که پرسشنامه راتر را مجدداً برای ۳۰ آزمودنی که از میان نمونه اولیه به صورت تصادفی انتخاب شدند، تکمیل نمایند. ضریب حاصل از این بازآزمایی برابر با ۰/۹۰ بود.

برای سنجش روایی پرسشنامه راتر از: (۱) آزمون هوشی گودیناف - هریس، (۲) آزمون بینایی- حرکتی بندرگشتالت، (۳) معدل درسی، (۴) نمرات دروس اساسی در مقطع ابتدایی از قبیل دینی، ریاضی، املاء، علوم و فارسی و (۵) ارزیابی معلم از پیشرفت تحصیلی، هوش و علاقه به درس دانش آموزان استفاده گردید. وجود ضرائب همبستگی معنی دار بین نمره راتر و همه موارد فوق نشانگر روایی پرسشنامه راتر بوده و بیانگر این نکته است که از این پرسشنامه می توان برای سنجش مشکلات رفتاری و عاطفی دانش آموزان مقطع ابتدایی در فرهنگ ایرانی استفاده نمود. در این هنجاریابی، در چند مورد از لحاظ مشکلات رفتاری و عاطفی بین دختران و پسران تفاوت معنی دار مشاهده گردید. نتایج تحقیق همچنان نشان داد که بین مشکلات رفتاری و عاطفی و طبقه اقتصادی- اجتماعی دانش آموزان و نیز سواد مادر رابطه معنی دار وجود دارد. در این بررسی با توجه به نمره کلی راتر، نمره استاندارد "تی" برای گروه هنجاری ارائه شده است که می تواند برای مقایسه کودکان عادی و کودکان دارای مشکل به کار رود.

برای تعیین ساخت اساسی پرسشنامه راتر از روش تحلیل عوامل استفاده شد. با استفاده از حالت عوامل اساسی، شش عامل به دست آمد که در دو مورد آن بین دختران و پسران تفاوت معنی دار وجود داشت و در حالت چرخش واریماکس نیز دو عامل به دست آمد که به ترتیب ۵۴/۶ و ۱۸/۷ درصد از واریانس را تبیین کردند. در این پژوهش یافته دیگری نیز در مورد وضعیت دانش آموزان ایرانی از لحاظ مشکلات رفتاری و عاطفی در مقایسه با کشورهای انگلستان، چین، نیوزلند و اوگاندا به دست آمد که در مقاله حاضر مورد بحث و بررسی قرار گرفته است.

واژه های کلیدی: ۱- هنجاریابی ۲- مقیاس راتر ۳- مشکلات عاطفی- رفتاری

۱. مقدمه

ارزیابی رفتار کودکان نیاز به شیوه های متعدد سنجش دارد. یکی از مهمترین شیوه ها، پرسشنامه ها هستند که جایگاه مهمی را در ارزیابی رفتار کودکان دارا می باشند، به ویژه در مواردی که هدف از کاربرد آنها، تشخیص مشکل کودکان باشد. پرسشنامه های مربوط به رفتار کودکان که معمولاً توسط والدین و یا معلمان تکمیل می گردند به گونه ای طراحی شده اند که بتوانند انواع انحرافات رفتاری یا عاطفی را مشخص نمایند و در ضمن بین کودکان مشکل دار و عادی نیز تمایز قائل شوند. از آنجا که معلمان در مدارس یا تعداد زیادی از کودکان سروکار دارند و فرصت مشاهده رفتار آنها را نیز دارند و به دلیل اهمیتی که این کار از لحاظ عملی دارد و می تواند برای مدارس نیز مفید باشد، لذا پرسشنامه هایی که توسط معلمان در زمینه رفتار کودکان تکمیل می شوند مفیدترین ابزار ارزیابی رفتار کودکان به شمار می روند و در تحقیقات متعدد، میزان پایائی و روانی این گونه ابزارها در جمعیت عادی کودکان مورد بررسی قرار گرفته است. یکی از این پرسشنامه ها، پرسشنامه ای است که توسط راتر^۱، به منظور ارزیابی رفتار کودکان در مدارس طراحی شده و توسط معلمان کلاسها تکمیل می گردد. این پرسشنامه توسط راتر و همکارانش در مطالعات متعددی به کار رفته است (راتر^۲، راتر و همکاران^۳). علاوه بر این پرسشنامه راتر در فرهنگهای مختلفی از جمله جامائیکا (فلمن و موریس)^۴، اوگاندا (میند)^۵، کانادا و اوگاندا (میند و کوهن)^۶، ایتالیا (زیممن - تانسلا و همکاران)^۷، اتیوپی (تفری و همکاران)^۸، جمهوری موریس (ونابلز و همکاران)^۹، سودان (رحیم و سدربلاد)^{۱۰}، نیوزلند (مک گی و همکاران)^{۱۱}، ژاپن (ماتسوئورا و همکاران)^{۱۲} و چین (اکبلاد)^{۱۳} مورد استفاده قرار گرفته است. در کشور ما نیز مطالعاتی با استفاده از این پرسشنامه انجام شده (از جمله، مهربار و همکاران)^{۱۴}، اما در هیچ یک از این مطالعات، اطلاعاتی در مورد پایائی و روانی پرسشنامه راتر ارائه نگردیده است. برای تشخیص مشکلات رفتاری و عاطفی کودکان نیاز به یک ابزار پایا و معتبر می باشد که بتوان از آن در دامنه سنی ۶ تا ۱۱ سال استفاده نمود و معلمان به راحتی بتوانند در مدارس آن را به کار برند و انواع مشکلات رفتاری و عاطفی را تشخیص دهند. لذا هدف مطالعه حاضر، هنجاریابی پرسشنامه راتر برای کاربرد در فرهنگ و جامعه ایران و نیز بررسی تفاوت دختران و پسران در انواع مشکلات رفتاری و عاطفی می باشد. در این پژوهش همچنین ضمن بررسی ساخت اصلی پرسشنامه راتر، تفاوتهای کودکان ایرانی در مشکلات رفتاری و عاطفی در مقایسه با سایر کشورها نیز مورد مطالعه قرار گرفته است.

۲. روش

۲.۱. آزمودنیها

نمونه مورد مطالعه شامل ۸۰۰ دختر و ۸۰۰ پسر دانش آموز ۶ تا ۱۱ ساله کلاسهای اول تا پنجم ابتدایی مدارس عادی شهر شیراز بودند که به طور تصادفی انتخاب شدند.

۲.۲. ابزار تحقیق

وسیله جمع آوری اطلاعات، پرسشنامه رفتار کودک راتر است که قبلاً در تحقیقات مهریار و همکاران^{۱۵} با کمی تغییر به کار رفته است. همان طور که در آن تحقیقات اشاره شده است: این پرسشنامه که برای کودکان ۷ تا ۱۳ ساله طراحی شده، دارای ۳۰ پرسش است که ۲۴ پرسش آن مستقیماً از پرسشنامه راتر^{۱۶} گرفته شده است. عبارات ۱۲ و ۱۳ پرسشنامه راتر در مورد مکیدن انگشت و جویدن ناخن به یک پرسش تقلیل یافت زیرا به علت شباهت زیادی که بین این دو پرسش وجود دارد تصور شد که معلمان نتوانند بین این دو تفاوت قایل شوند. به همین دلیل نیز پرسش های ۲۴ و ۲۵ در مورد لکنت زبان و سایر اشکالات تکلمی نیز به یک پرسش تقلیل یافت. شش پرسش جدید نیز به شرح زیر به پرسش های راتر اضافه گردید:

۲۱- معمولاً خسته و کسل به نظر می رسد.

۲۲- غالباً دنبال جلب توجه و علاقه معلم است و خود را به او می چسباند.

۲۳- رفتارش متغیر و غیرقابل پیش بینی است.

۲۴- در موقع حرف زدن یا درس پس دادن ترس و دستپاچگی زیادی از خود نشان

می دهد.

۲۹- پدر و مادرش از دست او به مدرسه شکایت می کنند.

۳۰- کوچکترین سر و صدای خارجی باعث به هم خوردن تمرکز دقت و پرت شدن

حواسش می شود.

همان طور که محتوای پرسش های فوق نشان می دهد، اضافه شدن این پرسش ها به منظور تقویت بعد عصبی/عاطفی (پرسش های ۲۱، ۲۲ و ۲۴) و بعد بیش جنبی/احواس پرتی (پرسش های ۲۳ و ۳۰) پرسشنامه بوده است. مورد ۲۹ نیز به این منظور اضافه شد که دامنه مشکلات رفتاری را در محیط خانه نشان دهد. در فرهنگ ایرانی مرسوم است که بدرفتاری مداوم کودک را با گزارش به مسئولین مدرسه مورد بررسی قرار می دهند (مهریار و همکاران)^{۱۷}. در این پرسشنامه در جلوی هر پرسش، اعداد (۰)، (۱)، و (۲) قرار دارد و از معلمان کلاسها خواسته می شود که هریک از پرسش ها را بخوانند و ببینند که تا چه حد در مورد

دانش آموز مورد نظر صدق می کند. اگر عبارتی کاملاً در مورد دانش آموزی صدق می کند دور عدد (۲)، و اگر تا حدی صدق می کند، دور عدد (۱)، و اگر اصلاً صدق نمی کند دور عدد (۰) را خط بکشند. بدین ترتیب از مجموع نمراتی که به هریک از پرسش ها داده می شود یک نمره کلی به دست می آید. (نمونه ای از این پرسشنامه ضمیمه می باشد).

۳. یافته ها

۳.۱. یافته های مربوط به هنجاریابی آزمون

۳.۱.۱. پایایی. برای سنجش پایایی پرسشنامه از روش بازآزمایی^{۱۸} استفاده گردید. برای این منظور بعد از گذشت ۲ ماه، از معلمان خواسته شد که پرسشنامه را مجدداً برای ۳۰ آزمودنی که از میان نمونه اولیه به طور تصادفی انتخاب شدند، تکمیل نمایند. ضریب حاصل از این بازآزمایی برابر با ۰/۹۰ بود.

۳.۱.۲. روایی. برای سنجش روایی پرسشنامه، از معیارهای متعددی استفاده گردید. این معیارها عبارتند از:

الف: آزمون هوشی گودیناف-هریس^{۱۹}

ب: آزمون بینایی- حرکتی بندر گشتالت^{۲۰}

ج: معدل درسی

د: نمرات دروس دینی، ریاضی، املاء، علوم و فارسی

ه: ارزیابی معلم از نحوه پیشرفت تحصیلی، هوش و علاقه به درس دانش آموزان.^{۲۱}

جدول شماره ۱ ضرائب همبستگی معنی داری بین نمره راتر و موارد یاد شده را نشان می دهد و تأیید می کند که این پرسشنامه روانی لازم جهت بهره گیری در فرهنگ ایرانی را دارد.

۳.۱.۳. توزیع نمرات. جدول شماره ۲ توزیع نمراتی را که دختران و پسران در هریک از ۳۰ مورد پرسشنامه به دست آورده اند نشان می دهد. همان طور که در جدول مشاهده می شود در پرسش های ۲۱ (خسته و کسل بودن)، ۲۳ (غیرقابل پیش بینی بودن)، ۲۵ (فرار از مدرسه) و ۲۹ (شکایت والدین به مدرسه) دختران وضعیت بهتری نسبت به پسران دارند و تنها در عبارت ۲۲ (جلب توجه و علاقه معلم) است که وضعیت پسران بهتر از دختران می باشد. ضمناً در مقایسه با مطالعات انجام شده در سایر کشورها، کودکان ایرانی میزان بالاتری از اشکالات رفتاری را در بعضی موارد از خود نشان دادند. (جدول ۳)

جدول شماره ۱

ضرائب همبستگی نمره کلی راتر با دروس مختلف، معدل درسی و ارزیابی معلم از پیشرفت تحصیلی، هوش و علاقه به درس آزمودنیها

موضوع	تعداد	ضریب همبستگی (r)*
دینی	۱۶۰۰	-۰/۱۲
ریاضی	۱۶۰۰	-۰/۲۸
املاء	۱۶۰۰	-۰/۲۹
علوم	۱۶۰۰	-۰/۳۰
فارسی	۱۶۰۰	-۰/۳۲
معدل کل	۱۵۹۷	-۰/۳۱
پیشرفت تحصیلی	۱۶۰۰	-۰/۴۲
هوش	۱۵۹۵	-۰/۳۶
علاقه به درس	۱۵۹۵	-۰/۳۸
نمره بندر گشتالت	۱۶۰۰	+۰/۲۱
نمره گودیناف - هریس	۱۶۰۰	-۰/۱۵

* تمام ضرائب در سطح $P < 0/001$ معنی دار هستند.

جدول شماره ۲
مقایسه نمرات دختران و پسران در هریک از عبارات پرسشنامه راتر*

(X^2)	ککل نمونه (۱۶۰۰ نفر)		پسران (۸۰۰ نفر)		دختران (۸۰۰ نفر)		پرسشها (۱) (۲)			
	(۱)	(۲)	(۱)	(۲)	(۱)	(۲)				
۱/۹۹	۱۸/۴	۲۴/۹	۵۶/۷	۱۸/۲	۲۶/۲	۵۵/۴	۱۸/۵	۲۳/۴	۵۸/۱	۱
۳/۹۷	۱۷/۰	۲۳/۷	۵۹/۷	۱۷/۱	۲۵/۲	۵۷/۶	۱۶/۹	۲۱/۲	۶۱/۹	۲
۴/۸۵	۴/۳	۹/۲	۸۶/۵	۵/۰	۱۰/۴	۸۴/۶	۳/۶	۸/۰	۸۸/۴	۳
۵/۱۸	۱۰/۶	۲۲/۶	۶۶/۷	۹/۷	۲۴/۹	۶۵/۴	۱۱/۵	۲۰/۴	۶۸/۱	۴
۰/۵۹	۱۳/۲	۳۸/۱	۴۸/۷	۱۳/۰	۳۹/۰	۴۸/۰	۱۳/۴	۳۷/۱	۴۹/۵	۵
۰/۱۵	۶/۸	۱۷/۹	۷۵/۳	۶/۹	۱۷/۵	۷۵/۶	۶/۷	۱۸/۲	۷۵/۰	۶
۱/۴۷	۸/۷	۲۰/۱	۷۱/۱	۹/۱	۲۱/۱	۶۹/۷	۸/۴	۱۹/۱	۷۲/۵	۷
۳/۶۵	۸/۱	۱۷/۷	۷۴/۱	۷/۴	۱۹/۴	۷۳/۲	۸/۹	۱۶/۱	۷۵/۰	۸
۰/۲۸	۹/۱	۲۰/۶	۷۰/۳	۸/۷	۲۰/۷	۷۰/۵	۹/۵	۲۰/۴	۷۰/۱	۹
۱/۰۳	۲/۰	۳/۶	۹۴/۴	۲/۱	۴/۰	۹۳/۹	۱/۹	۳/۱	۹۵/۰	۱۰
۱/۶۴	۱/۷	۳/۴	۹۴/۸	۱/۹	۲/۹	۹۵/۲	۱/۶	۴/۰	۹۴/۴	۱۱
۰/۹۴	۲/۵	۷/۱	۹۰/۴	۲/۹	۷/۱	۹۰/۰	۲/۱	۷/۰	۹۰/۹	۱۲
۳/۵۴	۱۲/۱	۲۱/۶	۶۶/۳	۱۱/۱	۲۳/۲	۶۵/۶	۱۳/۱	۱۹/۹	۶۷/۰	۱۳
۳/۹۶	۱۳/۷	۳۰/۳	۵۵/۹	۱۲/۶	۳۲/۴	۵۵/۰	۱۴/۹	۲۸/۲	۵۶/۹	۱۴
۱/۴۸	۴/۹	۱۰/۹	۸۴/۱	۵/۰	۱۱/۹	۸۳/۱	۴/۹	۱۰/۰	۸۵/۱	۱۵
۰/۵۰	۰/۹	۱/۱	۹۸/۰	۰/۷	۱/۲	۹۸/۰	۱/۰	۱/۰	۹۸/۰	۱۶

دنباله جدول شماره ۲

۰/۸۶	۱/۳	۱/۳	۹۷/۴	۱/۴	۱/۵	۹۷/۱	۱/۳	۱/۰	۹۷/۷	۱۷
۵/۳۵	۳/۳	۷/۳	۸۹/۴	۳/۲	۸/۷	۸۸/۰	۳/۴	۵/۷	۹۰/۹	۱۸
۳/۱۸	۳/۱	۱۲/۱	۸۴/۸	۲/۶	۱۳/۴	۸۴/۰	۳/۵	۱۰/۹	۸۵/۶	۱۹
۲/۷۰	۱/۴	۴/۷	۹۳/۹	۱/۴	۵/۶	۹۳/۰	۱/۴	۳/۹	۹۴/۷	۲۰
*۱/۱۵۰	۶/۰	۱۹/۵	۷۴/۵	۵/۲	۲۲/۷	۷۳/۰	۶/۷	۱۶/۲	۷۷/۰	۲۱
**۱۴/۱۶	۱۳/۱	۲۲/۹	۶۳/۹	۱۱/۰	۲۰/۶	۶۸/۴	۱۵/۲	۲۵/۲	۵۹/۵	۲۲
***۲۲/۵۵	۵/۲	۱۴/۹	۷۹/۸	۵/۴	۱۹/۱	۷۵/۵	۵/۱	۱۰/۷	۸۴/۱	۲۳
۰/۰۳	۱۱/۱	۲۹/۸	۵۹/۱	۱۱/۰	۳۰/۰	۵۹/۰	۱۱/۱	۲۹/۶	۵۹/۲	۲۴
***۷/۳۵	۰/۶	۲/۷	۹۶/۷	۰/۷	۳/۷	۹۵/۵	۰/۵	۱/۶	۹۷/۹	۲۵
۲/۰۹	۵/۶	۱۷/۹	۷۶/۵	۵/۲	۱۹/۵	۷۵/۳	۶/۰	۱۶/۳	۷۷/۷	۲۶
۲/۸۸	۳/۱	۹/۹	۸۷/۱	۲/۴	۱۰/۴	۸۷/۲	۳/۷	۹/۴	۸۶/۹	۲۷
۳/۸۹	۲/۸	۶/۲	۹۱/۰	۲/۹	۵/۰	۹۲/۱	۲/۷	۷/۴	۸۹/۹	۲۸
***۲۱/۱۰	۶/۱	۱۰/۳	۸۳/۶	۷/۶	۱۲/۰	۷۹/۴	۴/۵	۷/۶	۸۷/۹	۲۹
۰/۵۰	۱۵/۲	۲۸/۲	۵۶/۶	۱۴/۶	۲۸/۲	۵۷/۱	۱۵/۹	۲۸/۱	۵۶/۰	۳۰

+ این مقایسه براساس پاسخهای ۰، ۱ و ۲ نمره ای انجام شده است.
 ++ درجه آزادی کلیه سوالات یکسان وثابت و برابر ۳ بوده است.

جدول های ۴ و ۵ میانگین و انحراف معیار نمره کلی راتر را به ترتیب برحسب سن و جنس نشان می دهد. در هیچ یک از این متغیرها از لحاظ نمره کلی راتر تفاوت معنی داری مشاهده نگردید. در کلاسهای مختلف نیز تفاوت معنی داری در نمره راتر دیده نشد. اما بعد از بررسی وضعیت دختران و پسران در کلاسهای مختلف مشخص گردید که بین آنها در کلاسهای اول تا چهارم تفاوت معنی داری در نمره راتر وجود ندارد. اما در کلاس پنجم پسران نمره بیشتری نسبت به دختران هم پایه خود به دست آوردند ($P < 0/001$). به عبارت دیگر پسران کلاس پنجم مشکلات رفتاری و عاطفی بیشتری نسبت به دختران کلاس پنجم داشتند. (جدول ۶)

جدول شماره ۴

توزیع میانگین و انحراف معیار نمره کلی راتر در سنین مختلف

سن	تعداد	میانگین	انحراف معیار
۶ سال تا ۶ سال و ۱۱ ماه	۳۲۰	۹/۰۲	۷/۷۹
۷ سال تا ۷ سال و ۱۱ ماه	۳۲۰	۸/۵۰	۷/۹۷
۸ سال تا ۸ سال و ۱۱ ماه	۳۲۰	۸/۷۰	۷/۹۸
۹ سال تا ۹ سال و ۱۱ ماه	۳۲۰	۸/۷۰	۷/۸۲
۱۰ سال تا ۱۰ سال و ۱۱ ماه	۳۲۰	۹/۲۸	۷/۹۵

جدول شماره ۵

توزیع میانگین و انحراف معیار نمره کلی راتر در دختران و پسران

جنسیت	تعداد	میانگین	انحراف معیار
دختر	۸۰۰	۸/۶۷	۷/۶۵
پسر	۸۰۰	۹/۰۲	۸/۱۴

جدول شماره ۶
توزیع میانگین و انحراف معیار نمره کلی در کلاسهای مختلف به تفکیک دختر و پسر

مقدار تی	کلاس			پسران			دختران		
	انحراف معیار	میانگین	تعداد	انحراف معیار	میانگین	تعداد	انحراف معیار	میانگین	تعداد
۱/۵۹	۷/۹۹	۹/۲۸	۴۰۶	۷/۷۲	۸/۶۷	۲۱۰	۸/۲۳	۹/۹۳	۱۹۶
۱/۷۰	۸/۵۸	۹/۱۸	۳۴۶	۸/۸۹	۹/۹۸	۱۶۸	۸/۲۲	۸/۴۱	۱۷۸
۱/۳۶	۷/۳۶	۸/۲۴	۳۲۸	۷/۴۰	۷/۶۷	۱۶۱	۷/۲۹	۸/۷۸	۱۶۷
۰/۷۳	۷/۹۰	۸/۴۸	۳۰۷	۸/۳۰	۸/۷۹	۱۵۸	۷/۴۷	۸/۱۴	۱۴۹
۳/۲۴*	۷/۳۷	۸/۹۲	۲۱۳	۸/۲۹	۱۰/۵۷	۱۰۳	۶/۰۲	۷/۳۷	۱۱۰

*P<۰/۰۰۱

۳.۱.۴. توزیع نمرات هنجار. به منظور مقایسه کودکان عادی و کودکان دارای مشکلات عاطفی و رفتاری، نمره کلی راتر به نمره استاندارد T با میانگین ۵۰ و انحراف معیار ۱۰ تبدیل شد. جدول شماره ۷ توزیع نمرات استاندارد را برای گروه هنجار نشان می دهد.

جدول شماره ۷: نمره استاندارد T برای نمرات کلی راتر

نمره خام	نمره استاندارد	نمره خام	نمره استاندارد	نمره خام	نمره استاندارد	نمره خام	نمره استاندارد
۰	۳۴	۱۱	۵۵	۲۲	۶۴	۳۳	۷۴
۱	۳۹	۱۲	۵۶	۲۳	۶۵	۳۴	۷۵
۲	۴۲	۱۳	۵۷	۲۴	۶۶	۳۵	۷۵
۳	۴۴	۱۴	۵۷	۲۵	۶۶	۳۶	۷۶
۴	۴۶	۱۵	۵۸	۲۶	۶۷	۳۷	۷۶
۵	۴۸	۱۶	۶۰	۲۷	۶۸	۳۸	۷۸
۶	۴۹	۱۷	۶۰	۲۸	۶۹	۳۹	۷۹
۷	۵۰	۱۸	۶۱	۲۹	۷۰	۴۰	۸۲
۸	۵۲	۱۹	۶۲	۳۰	۷۱		
۹	۵۳	۲۰	۶۳	۳۱	۷۲		
۱۰	۵۴	۲۱	۶۴	۳۲	۷۳		

۳.۲. رابطه نمره کلی راتر با ویژگیهای فردی و خانوادگی

۳.۲.۱. سواد پدر. جدول شماره ۸ میانگین و انحراف معیار نمره راتر دانش آموزان را در گروههای مختلف از لحاظ سواد پدر نشان می دهد. همان طور که در جدول مشاهده می شود بین گروههای مختلف از لحاظ سواد پدر، در نمره راتر تفاوت معنی داری وجود دارد. بدین معنی که پدران دارای تحصیلات بیشتر کودکانی با مشکلات عاطفی و رفتاری کمتر دارند. از آنجا که در ایران سواد پدر می تواند شاخصی از طبقه اقتصادی - اجتماعی باشد (مهريار و تشکری)^{۲۶}، لذا می توان نتیجه گرفت که دانش آموزان متعلق به طبقات پایین اقتصادی - اجتماعی در مقایسه با دانش آموزان متعلق به طبقات دیگر از مشکلات عاطفی و رفتاری بیشتری برخوردارند.

۲.۲.۳. سواد مادر. جدول شماره ۹ میانگین و انحراف معیار نمره راتر دانش آموزان را برحسب سواد مادر نشان می دهد. همان طور که در این جدول مشاهده می شود بین گروههای مختلف از لحاظ سواد مادر، در نمره راتر که بیانگر مشکلات عاطفی و رفتاری دانش آموزان است، تفاوت معنی دار وجود دارد. یعنی دانش آموزانی که مشکلات بیشتری از لحاظ عاطفی و رفتاری دارند متعلق به مادرانی با سواد کمتر هستند و برعکس، دانش آموزانی که مشکلات کمتری دارند متعلق به مادران با سواد بیشتر می باشند.

جدول شماره ۸

توزیع میانگین و انحراف معیار نمره کلی راتر آزمودنیها برحسب سواد پدر

سواد پدر	تعداد	میانگین	انحراف معیار
بی سواد	۲۴۰	۱۰/۴۸	۸/۴۴
دوره ابتدائی	۴۰۱	۸/۲۸	۷/۵۵
راهنمایی، دبیرستان	۱۹۰	۸/۵۱	۷/۴۵
دیپلم	۳۱۶	۸/۸۱	۸/۰۶
فوق دیپلم به بالا	۱۹۱	۶/۷۰	۶/۸۲
		$P < ۰/۰۰۰۱$	$F = ۶/۶۷$

جدول شماره ۹

توزیع میانگین و انحراف معیار نمره کلی راتر آزمودنیها برحسب سواد مادر

سواد مادر	تعداد	میانگین	انحراف معیار
بی سواد	۳۶۴	۹/۴۸	۷/۹۴
دوره ابتدائی	۳۳۶	۹/۳۶	۸/۰۱
راهنمایی، دبیرستان	۲۳۶	۷/۹۹	۷/۵۴
دیپلم	۳۰۶	۷/۹۵	۷/۵۵
فوق دیپلم به بالا	۹۲	۶/۳۵	۶/۳۱
		$P < ۰/۰۰۱$	$F = ۴/۸۶$

۳.۲.۳. شغل پدر. جدول شماره ۱۰ نمره راتر دانش آموزان را در گروههای مختلف شغلی پدر نشان می دهد. همان طور که این جدول نشان می دهد در نمره راتر، گروههای مختلف از

لحاظ شغل پدر، تفاوت معنی داری با یکدیگر ندارند. به عبارت دیگر توزیع مشکلات رفتاری و عاطفی دانش آموزان، رابطه ای با شغل پدران آنها ندارد.

جدول شماره ۱۰

توزیع میانگین و انحراف معیار نمره کلی راتر آزمودنیها برحسب گروههای شغلی مختلف

انحراف معیار	میانگین	تعداد	نوع شغل
۴/۴۸	۱۰/۷۷	۱۳	کشاورزان و دامداران
۸/۰۳	۹/۶۲	۳۴۱	مشاغل تولیدی و امور حمل و نقل
۷/۹۹	۹/۳۵	۲۲۷	امور خدماتی
۸/۰۱	۹/۰۴	۳۴۷	مشاغل گروه بندی نشده
۸/۰۲	۸/۳۲	۲۴۳	امور بازرگانی و فروشندگان
۷/۵۷	۸/۱۴	۳۱۲	امور دفتری و اداری
۷/۷۴	۷/۸۰	۱۱۷	مشاغل علمی، فنی و تخصصی
$F=۱/۸۱$		$P< ۰/۰۹۴$	

۳.۲.۴. ترتیب تولد، تعداد خواهران و برادران. نتایج نشان داد که ترتیب تولد و تعداد خواهران و برادران آزمودنیها، با نمره کلی راتر رابطه معنی داری ندارند.

۳.۳. تحلیل عوامل

برای تعیین ساخت اساسی پرسشنامه راتر از روش تحلیل عوامل استفاده گردید. با استفاده از حالت عوامل اساسی^{۲۷} شش عامل به دست آمد که در جدول شماره ۱۱ نشان داده شده است. این شش عامل عبارتند از:

- ۱- پرخاشگری - حواس پرتی
- ۲- اضطراب - ترس - افسردگی
- ۳- جامعه ستیزی - مشکلات رفتاری
- ۴- جلب توجه کردن
- ۵- فرار از مدرسه
- ۶- اختلالات عاداتی

از میان این عوامل، در دو مورد (عوامل شماره ۳ و ۴) بین دختران و پسران تفاوت معنی داری وجود داشت. به این صورت که در عامل شماره ۳ (جامعه ستیزی - مشکلات رفتاری) دختران نسبت به پسران و در عامل شماره ۴ (جلب توجه کردن) پسران نسبت به دختران وضعیت بهتری داشتند. این مطلب در جدول شماره ۱۲ نشان داده شده است.

برای به دست آوردن ساخت عاملی ساده تر که از نظر روانشناسی مشخص باشد، این عوامل در معرض چرخش واریماکس^{۲۸} قرار گرفتند. بنابر نظر کازدین و همکاران^{۲۹} از مقادیر آیگن ۱/۵ به عنوان ملاک استخراج عامل در روش تحلیل عوامل استفاده شد و بدین ترتیب دو عامل اصلی به دست آمد. اولین عامل، **پرخاشگری - حواس پرتی - بیش جنبی** نام گرفت که ۵۴/۶ درصد از کل واریانس را تبیین کرد. دومین عامل را **اضطراب - ترس** تشکیل داد که ۱۸/۷ درصد از کل واریانس را تبیین کرد. جدول شماره ۱۳ نشان دهنده پرسش هائی است که این دو عامل را تشکیل داده اند.

جدول شماره ۱۱
نتایج تحلیل عوامل پرسشنامه راتر در کل گروه

عوامل						پرسش‌ها
۶	۵	۴	۳	۲	۱	
					۷۳	۱- بیقرار بودن
					۷۲	۲- تکان خوردن، جابجا شدن
					۵۸	۳- خرابکار بودن
					۶۴	۴- دعوا کردن
				۳۴		۵- محبوبیت نداشتن
				۵۹		۶- اضطراب و وحشت داشتن
				۴۸		۷- تنها بودن
		۵۳				۸- زود از جا در رفتن
				۶۳		۹- غمگین و ناراضی بودن
۴۷						۱۰- تکان یا پرش اندامهای بدن
۳۹						۱۱- مکیدن انگشت/جویدن ناخن
	۵۷					۱۲- غایب شدن از مدرسه
					۵۱	۱۳- نافرمان بودن
					۵۳	۱۴- تمرکز حواس نداشتن
			۴۶			۱۵- دروغ گفتن
			۴۶			۱۶- دزدی کردن
			۲۹			۱۷- ادرار و مدفوع کردن
۲۹						۱۸- لکنت زبان یا سایر اختلالات گفتاری داشتن
					۴۹	۱۹- زور گفتن
	۴۵					۲۰- گریه کردن به هنگام آمدن به مدرسه
			۶۵			۲۱- خسته و کسل بودن
		۳۷				۲۲- دنبال جلب توجه معلم بودن
					۳۳	۲۳- غیرقابل پیش بینی بودن
			۶۱			۲۴- دستپاچه شدن
			۴۰			۲۵- از مدرسه فرار کردن
				۶۳		۲۶- ترسو بودن
		۵۱				۲۷- لجوج بودن
	۴۵					۲۸- از درد و ناراحتی بدنی شکایت داشتن
			۳۳			۲۹- شکایت والدین به مدرسه
					۴۱	۳۰- پرت شدن حواس
۰/۴۴	۰/۵۷	۰/۸۳	۰/۹۶	۲/۲۳	۶/۵۳	مقدار آیین
۳/۷	۴/۸	۷/۰	۸/۱	۱۸/۷	۵۴/۶	درصد وارثانسی کل

در تمام ضریب‌های عاملی، علامت اعشاری حذف شده است.

جدول شماره ۱۲۰
توزیع میانگین و انحراف معیار عوامل حاصل از روش عوامل اساسی در دختران و پسران

عوامل	پسران		دختران		تعداد	میانگین	انحراف معیار	تعداد	میانگین	انحراف معیار	تعداد
	مقدار تی	انحراف معیار	میانگین	تعداد							
۱- پر خاشگری- حواس پرتی	۰/۹۵	۴/۰۷	۳/۹۶	۸۰۰	۴/۰۸	۳/۷۶	۸۰۰	۳/۷۶	۴/۰۸	۳/۷۶	۸۰۰
۲- اضطراب- ترس- افسردگی	۰/۵۷	۳/۰۱	۲/۹۸	۸۰۰	۲/۸۴	۲/۸۰	۸۰۰	۲/۸۰	۲/۸۴	۲/۸۰	۸۰۰
۳- جامعه ستیزی- مشکلات رفتاری	*۳/۰۲	۱/۱۴	۰/۶۲	۸۰۰	۱/۰۸	۰/۴۵	۸۰۰	۰/۴۵	۱/۰۸	۰/۴۵	۸۰۰
۴- جلب توجه کردن	**۲/۲۹	۱/۲۳	۰/۹۱	۸۰۰	۱/۳۱	۱/۰۶	۸۰۰	۱/۰۶	۱/۳۱	۱/۰۶	۸۰۰
۵- فرار از مدرسه	۰/۳۰	۰/۸۵	۰/۳۲	۸۰۰	۰/۷۸	۰/۳۰	۸۰۰	۰/۳۰	۰/۷۸	۰/۳۰	۸۰۰
۶- اختلالات عادت‌ها	۰/۹۵	۰/۷۷	۰/۳۰	۸۰۰	۰/۷۰	۰/۲۶	۸۰۰	۰/۲۶	۰/۷۰	۰/۲۶	۸۰۰

**P<۰/۰۲

*P<۰/۰۰۳

جدول شماره ۱۳

پرسش های سازنده عوامل اصلی پرسشنامه

ضریب عاملی	پرسش ها
	عامل ۱: پرخاشگری - حواس پرتی - بیش جنبی
۰/۷۳	۱- در سر کلاس خیلی بی آرام به نظر می رسد به طوری که اغلب در حال حرکت و جست و خیز است.
۰/۷۲	۲- وقتی روی صندلی نشسته خود را تکان می دهد و مرتب روی صندلی جابجا می شود.
۰/۱۶۴	۴- اغلب با بچه های دیگر دعوا می کند.
۰/۱۵۸	۳- غالباً وسایل بازی مدرسه را می شکند یا دفترچه های خود و دیگران را پاره می کند.
۰/۱۵۳	۱۴- غالباً توجهش به آنچه در کلاس می گذرد نیست.
۰/۱۵۱	۱۳- زیاد گوش به حرف نیست، اگر چیزی یا کاری از او خواسته شود با اکراه انجام می دهد.
۰/۱۴۹	۱۹- به بچه های دیگر زور می گوید.
۰/۱۴۱	۳۰- کوچکترین سر و صدای خارجی باعث به هم خوردن تمرکز دقت و پرت شدن حواسش می شود.
۰/۱۴۰	۱۵- غالباً دروغ می گوید.
۰/۳۳	۲۳- رفتارش متغیر و غیرقابل پیش بینی است.
	مقدار آیگن: ۶/۵۳ درصد واریانس ۵۴/۶
	عامل ۲: اضطراب - ترس
۰/۱۶۵	۲۱- معمولاً خسته و کسل به نظر می رسد.
۰/۱۶۳	۹- غالباً غمگین و ناراضی به نظر می رسد و به آسانی گریه می کند.
۰/۱۶۳	۲۶- بچه ترسوئی است، از چیزهای تازه می ترسد.
۰/۱۶۱	۲۴- در موقع حرف زدن یا درس پس دادن، ترس و دستپاچگی زیادی از خود نشان می دهد.
۰/۱۵۹	۶- غالباً مضطرب و وحشت زده به نظر می رسد.
۰/۱۴۸	۷- دوست دارد تنها بازی یا کار کند.
۰/۳۴	۵- در میان همکلاسان خود محبوبیت زیادی ندارد.
	مقدار آیگن: ۲/۲۳ درصد واریانس ۱۸/۷

۴. بحث و نتیجه گیری

یافته های پژوهش حاضر نشان می دهد که پرسشنامه راتر دارای پایایی و روایی لازم می باشد و می توان از آن به عنوان ابزاری جهت سنجش مشکلات رفتاری و عاطفی کودکان ۶ تا ۱۱ ساله مدارس ابتدایی شیراز استفاده نمود. رابطه معنادار این پرسشنامه با آزمون هوش و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان بیانگر این نکته است که کودکان دارای مشکلات رفتاری و عاطفی بیشتر، دارای هوش و پیشرفت تحصیلی کمتری هستند. نتایج همچنین نشان می دهد که بیشترین مشکل رفتاری و عاطفی مربوط به کودکانی است که به خانواده های پایین از لحاظ اقتصادی- اجتماعی تعلق دارند و پدران و مادران آنها کم سواد می باشند. در این تحقیق تفاوتی بین دو جنس از لحاظ مشکلات رفتاری و عاطفی مشاهده شد. در این میان دختران در بیشتر موارد وضعیت مطلوب تری نسبت به پسران دارند. لازم به ذکر است که این مطلب با یافته های تحقیقات دیگر همسو می باشد (امه^{۳۰}، گوو و هرب^{۳۱}، آنتونی^{۳۲}، مهریار و همکاران^{۳۳}). در این پژوهش همچنین مشخص شد که به طور کلی پرسشنامه راتر دو عامل عمده **پرخاشگری- حواس پرتی- بیسش جنبی و اضطراب** - **تسرس** را مورد سنجش قرار می دهد. تحقیقات متعددی از جمله ونابلز و همکاران^{۳۴}، بهار و استرینگ فیلد^{۳۵}، اکبلاد^{۳۶}، مهریار و همکاران^{۳۷} نیز وجود این دو عامل را مورد تأیید قرار داده اند. لازم به ذکر است که در این دو عامل تفاوت معنی داری بین دختران و پسران مشاهده نگردید. اما نکته ای که اشاره به آن حایز اهمیت می باشد اینست که یافته های پژوهش حاضر نشان می دهد که کودکان ایرانی در مقایسه با کودکان برخی کشورها مشکلات رفتاری و عاطفی بیشتری دارند. این نتیجه با نتایج پژوهش یوسفی^{۳۸} همخوانی دارد. بر مبنای پژوهش مذکور تفاوت روند آموزش مدارس ابتدایی در ایران در مقایسه با سایر کشورها می تواند عاملی برای بروز این اختلاف باشد. عامل دیگر این اختلاف می تواند این باشد که معلمان مدارس ابتدایی در ایران انتظار و توقع زیادتری از کودکان دارند. در نتیجه هر نوع رفتار و حرکت آنها را در کلاس درس، به عنوان رفتار نامربوط یا غیرعادی تلقی می کنند. در صورتی که در فرهنگهای دیگر به دلیل آشنایی بیشتر معلمان با مفاهیم روان شناسی و نیازهای شناختی، رفتاری و عاطفی کودکان، دانش آموزان می توانند در کلاس تقریباً مطابق با طبیعت و به اقتضای سن خود رفتار نمایند به طوری که حتی در بعضی کلاسها، دانش آموزان مجازند که از جای خود بلند شده و در کلاس قدم بزنند. بنابراین جا دارد که با توجه به موارد فوق الذکر در برنامه ریزیهای آموزشی مربوط به کودکان دبستانی نیازهای بهداشت روانی کودکان بیشتر از گذشته مورد توجه قرار گیرد.

منابع و یادداشتهای

1. Rutter, M. A. *Children's Behavior Questionnaire for Completion by Teachers: Preliminary Findings*. **Journal of Child Psychology and Psychiatry**. 8, 1967, PP.1-11.
۲. منبع شماره ۱.
3. (a) Rutter, M., Tizard, J. and Whitmore, K. **Education, Health and Behavior**. London: Longman, 1970.
(b) Rutter, M., Yule, W., Berger, M., Yule, B., Morton, J. and Bagley, C. *Children of West Indian Immigrants. Rates of Behavioral Deviance and of Psychiatric Disorders*. **Journal of Child Psychology and Psychiatry**. 15, 1974, PP. 241-262.
- (c) Rutter, M., Cox, A., Tupling, C., Berger, M. and Yule, W. *Attainment and Adjustment in Two Geographical Areas - I. The Prevalence of Psychiatric Disorder*. **British Journal of Psychiatry**. 126, 1975, PP. 493-509.
4. Feldman, H. and Morris, D. *The Validity of the Rutter Scale for the Identification of Disturbed Primary School Children in Jamaica*. **West Indian Medical Journal**. 21, 1972, PP. 114-118.
5. (a) Minde, K. K. *Psychological Problems in Ugandan School Children: A Controlled Evaluation*. **Journal of Child Psychology and Psychiatry**. 16, 1975, PP. 49-59
(b) Minde, K. K. *Children in Uganda: Rates of Behavioral Deviations and Psychiatric Disorders in Various School and Clinic Populations*. **Journal of Child Psychology and Psychiatry**. 18, 1977, PP. 23-27
6. Minde, K.K. and Cohen, N.J. *Hyperactive Children in Canada and Uganda: A Comparative Evaluation*. **Journal of American Academy of Child Psychiatry**. 17, 1979, PP. 476-487.
7. Zimmermann - Tansella, C., Minchetti, T., Tacconi, A. and Tansella, M. *The Children's Behavior Questionnaire for Completion by Teachers in an Italian Sample. Preliminary Results*. **Journal of Child Psychology and Psychiatry**. 19, 1978, PP. 167-178.
8. Tefferi, H., Cederblad, M. and Kassa, T. *Study on Mental Health of the Children in the 7-18 Years Village the Revolutionary*

- Ethiopia's Children Amba. Interview with Houseparents. Unpublished, 1982.*
9. Venables, P.H., Fletcher, R.P., Dalais, J.C., Mitchell, D.A., Schulsinger, F. and Mednick, S.A. *Factor Structure of the Rutter Children's Behavior Questionnaire in a Primary School Population in a Developing Country. Journal of Child Psychology and Psychiatry.* 24, 1983, PP. 213-222.
 10. Rahim, Sh. I. and Cederblad, M. *Effects of Rapid Urbanization on Child Behavior and Health in a Part of Khartoum, Sudan. Journal of Child Psychology and Psychiatry.* 25, 1984, PP. 629-641.
 11. McGee, R., Williams, S., Bradshaw, J., Chapel, J.L., Robins, A. and Silva, P.A. *The Rutter Scale for Completion by Teachers: Factor Structure and Relationships with Cognitive Abilities and Family Adversity for a Sample of New Zealand Children. Journal of Child Psychology and Psychiatry.* 26, 1985, PP.727-739.
 12. Matsura. M. and Others. *An Epidemiological Investigation of Emotional and Behavioral Problems in Primary School Children in Japan. Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology.* 24, 1989, PP. 17-22.
 13. Ekblad, S. *The Children's Behavior Questionnaire for Completion by Parents and Teachers in a Chinese Sample. Journal of Child Psychology and Psychiatry.* 31(5), 1990, PP. 755-791.
 - 14.(a) Mehryar, A.H., Yousefi, F. and Yazdani, A. *The Prevalence of Behavioral Problems among a Group of Primary School Children in Shiraz City, Southern Iran. Unpublished Paper. Dept of Psychology, Shiraz University, 1986.*
 - (b) Mehryar, A.H., Hojat, M.R., Tashakkori, A. and Yousefi, F. *The Factorial Structure of Rutter's Children Behavior Questionnaire for Completion by Teachers in a Group of Children in Shiraz City. Unpublished Paper. Dept. of Psychology, Shiraz University, 1986.*

۱۵. منبع شماره ۱۴.

۱۶. منبع شماره ۱.

۱۷. منبع شماره ۱۴.

18. Test - retest.

۱۹. تشکری، عباس. مهریار، امیرهوشنگ و یوسفی، فریده. کاربرد آزمون نقاشی گودیناف - هریس در بین گروهی از کودکان دبستانی شیراز. *مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز*. دوره دوم، شماره اول، پائیز ۱۳۶۵، صص ۳۷-۱۹.
۲۰. یوسفی، فریده. هنجاریابی آزمون بینائی- حرکتی بندر گشتالت در مدارس ابتدائی شیراز. *مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز*. دوره هشتم، شماره اول و دوم، پائیز ۱۳۷۱ و بهار ۱۳۷۲، صص ۸۶-۶۵.
۲۱. در این پژوهش، موارد ج، د، ه معیارهای پیشرفت تحصیلی بودند.
۲۲. منبع شماره ۳، قسمت b.
۲۳. منبع شماره ۵، قسمت b.
۲۴. منبع شماره ۱۱.
۲۵. منبع شماره ۱۳.
26. Mehryar. A.H. and Tashakkori, A. *Father's Education as a Determinant of Socioeconomic and Cultural Characteristics of Families in a Sample of Iranian Adolescents. Sociol Inquiry*. 54, 1984, PP. 62-71.
27. Principal Factoring
28. Varimax Rotation
29. Kazdin, A.E., Rodgers, A. and Kolbus, D. *The Hopelessness Scale for Children: Psychometric Characteristics and Concurrent Validity. Journal of Consulting and Clinical Psychology* . 54 (2), 1986, PP. 241-245.
30. Eme, R.F. *Sex Differences in Childhood Psychopathology: A Review. Psychological Bulletin*. 86 (3), 1979, PP. 574-595.
31. Gove, W. and Herb, T. *Stress and Mental Illness among the Young: A Comparison of the Sexes. Social Forces*. 53, 1974, PP. 256-265.
32. Anthony, J. *Behaviour Disorders*. In: P. Mussen (Ed.), *Carmichael's Manual of Child Psychology*. New York: Wiley, 1970.
33. (a) Mehryar, A.H., Moin, H., Mojdehi, H. and Yousefi, F. *The Use of Teachers as Sources of Information on Behavioral Problems of Children in a Developing Country, Iran*. Paper

Presented at the 6th Biennial Conference of the International Society for the Scientific Study of Behavioral Development, Munich, Germany, 1983.

۳۳. (ب) منبع شماره ۱۴، قسمت a.

۳۴. منبع شماره ۹.

35. Behar, L. and Stringfield, S. *A Behavior Rating Scale for the Pre-school Child. Developing Psychology*. 10, 1974, PP. 601-610.

۳۶. منبع شماره ۱۳.

۳۷. منبع شماره ۱۴، قسمت b.

۳۸. منبع شماره ۲۰.

ضمیمه

فرم ارزشیابی رفتار دانش آموزان

نام و نام خانوادگی کودک:

معلم ارجمند:

عبارات زیر را بخوانید و ببینید هریک از آنها تا چه حد در مورد این کودک صدق می کند. اگر عبارتی کاملاً در مورد این کودک صدق می کند دور عدد (۲)، اگر تا حدی صدق می کند دور عدد (۱)، و اگر اصلاً صدق نمی کند دور عدد (۰)، خط بکشید.

۲۱۰ - ۱ - در سر کلاس خیلی بی آرام به نظر می رسد به طوری که اغلب در حال حرکت و جست و خیز است.

۲۱۰ - ۲ - وقتی روی صندلی نشسته خود را تکان می دهد و مرتب روی صندلی جابه جا می شود.

۲۱۰ - ۳ - غالباً وسائل بازی مدرسه را می شکنند یا دفترچه های خود و دیگران را پاره می کند.

۲۱۰ - ۴ - اغلب با بچه های دیگر دعوا می کند.

۲۱۰ - ۵ - در میان همکلاسان خود محبوبیت زیادی ندارد.

۲۱۰ - ۶ - غالباً مضطرب و وحشت زده به نظر می رسد.

۲۱۰ - ۷ - دوست دارد تنها بازی یا کار کند.

۲۱۰ - ۸ - زود از جا در می رود و عصبانی می شود.

- ۹ - غالباً غمگین و ناراضی به نظر می رسد و به آسانی گریه می کند. ۲۱۰
- ۱۰ - بعضی از اندامهای بدن یا صورتش خود به خود تکان می خورد یا می پرد. ۲۱۰
- ۱۱ - اغلب انگشت خود را می مکد یا ناخنهایش را می جود. ۲۱۰
- ۱۲ - زیاد از مدرسه غایب می شود. ۲۱۰
- ۱۳ - زیاد گوش به حرف نیست، اگر چیزی یا کاری از او خواسته شود با اکراه انجام می دهد. ۲۱۰
- ۱۴ - غالباً توجهش به آنچه در کلاس می گذرد نیست. ۲۱۰
- ۱۵ - غالباً دروغ می گوید. ۲۱۰
- ۱۶ - گاهی چیزهایی را کش رفته است (دزدیده است). ۲۱۰
- ۱۷ - گاهی در مدرسه شلوار خود را خراب کرده است (ادرار یا دفع؟). ۲۱۰
- ۱۸ - زبانش می گیرد یا اختلالات گفتاری دیگری (مثل تی زبانی بودن) دارد. ۲۱۰
- ۱۹ - به بچه های دیگر زور می گوید. ۲۱۰
- ۲۰ - از آمدن به مدرسه یا کلاس اکراه دارد و اغلب با گریه و دعوا به مدرسه می آید. ۲۱۰
- ۲۱ - معمولاً خسته و کسل به نظر می رسد. ۲۱۰
- ۲۲ - غالباً دنبال جلب توجه و علاقه معلم است و خود را به او می چسباند. ۲۱۰
- ۲۳ - رفتارش متغیر و غیرقابل پیش بینی است. ۲۱۰
- ۲۴ - در موقع حرف زدن یا درس پس دادن ترس و دستپاچگی زیادی از خود نشان می دهد. ۲۱۰
- ۲۵ - گاهی بدون اجازه از مدرسه فرار می کند. ۲۱۰
- ۲۶ - بچه ترسوئی است، از چیزهای تازه می ترسد. ۲۱۰
- ۲۷ - بچه لجوج و بهانه گیری است، از هر چیزی ایراد می گیرد. ۲۱۰
- ۲۸ - غالباً از دردها و ناراحتیهای بدنی شکایت می کند. ۲۱۰
- ۲۹ - پدر و مادرش از دست او به مدرسه شکایت می کنند. ۲۱۰
- ۳۰ - کوچکترین سر و صدای خارجی باعث به هم خوردن تمرکز دقت و پرت شدن حواسش می شود. ۲۱۰